

LIBERTATE ȘI LIBERALISM

Marius Vatavu

Cadrul interdisciplinar al discuției despre libertate. Prezentarea unei doctrine politice sau încercarea de recuperare a unor idei care nu au fost validate de către timpul în care au fost emise se reduce aproape întotdeauna la un conflict axiologic pentru înfăptuirea unei valori sau alteia. Liberalii fixează libertatea în vârful piramidei valorilor, social-democrații văd în egalitate soluția pentru promovarea democrației, iar conservatorii apără identitatea cetățenilor prin tradiție. Aceste trei moduri democratice de gândire s-au nuanțat din ce în ce mai mult odată cu ipostaziile lor în actul de guvernare. În fiecare doctrină, nuanțările au creat o ierarhie mai complexă a valorilor prin conflicte în plan secund, dând naștere la diverse curente specifice (spre exemplu în liberalism avem: liberalismul perfecționist, cel politic, cel al drepturilor naturale etc.). Unele curente liberale au maximizat libertatea cum ar fi ultraliberalismul, altele au înclinat pentru controlul statului în anumite sectoare. Se păstrează așadar parametrii tezei contractualismului: manifestarea individului, manifestarea statului, cât și relația care, în stare de echilibru, se transformă în acordul dintre cetățean și guvernare. Orice direcție dintr-o doctrină politică care se vrea suport

pentru o formă de guvernare, pornește de la o definiție a individului și de la delimitarea rolului statului. A prezentat un set de valori specific înseamnă a dicta direcția de guvernare. În acest fel discuția despre valori care este afirmată în interiorul doctrinelor politice, câștigă nu numai un cadru real ci și unul etern actual. Astfel, *“valoarea unei doctrine politice se relevă și în funcție de poziția pe care o are față de afirmarea și promovarea idealurilor democrației și a realizării umane, atât în intensiune cât, mai ales, în planul modal-acțional, care relevă impactul doctrinei cu viața, cu praxis-ul politic”¹*

Chestiunea centrală supusă aici rezolvării este argumentarea tezei că maximizarea libertății (promovată și garantată numai de societatea liberală) accelerează procesul de tranziție .

Pentru o *metodă ce se vrea operațională*, vom prefera o pledoarie exhaustivă, în locul înălțurii inflexibile a discursului științific care ar fi mult prea specială în cazul de față. În abordarea valorilor mai utilă este deschiderea problemei (pentru surprinderea a cât mai multe aspecte) decât obținerea unei soluții conjuncturale.

Libertate și individ. Orice definiție a individului se face plecând de la caracteristicile lui fundamentale. Pornind de la faptul că universul discursului se ocupă doar de individul aflat în relația lui cu statul putem stabili ca esență a acestui individ manifestarea lui în societate. Această manifestare a individului este garantată de libertate. Pledoaria pentru libertatea individului depășește întotdeauna cadrul teoretic. Libertatea nu poate

LIBERTATE ȘI LIBERALISM

fi privită doar ca o stare metafizică, ci prezintă și o latură socială, între indivizi. A privi libertatea doar din prima ei înfățișare înseamnă a o priva de sensul ei profund și anume acționalitatea. Voința libertății este de a se manifesta. Astfel, în acest univers al discursului, individul se definește prin intermediul libertății sale. În cadrul unei societăți, o ființă umană devine individ în momentul în care își folosește libertatea pentru a se desprinde de masă. *Individul devine acea ființă umană conștientă de propria-i libertate și care acționează în spațiul circumscris de ea.* Este greu de imaginat acum un *homo faber* care nu are libertatea de a crea, sau un *res cogitans* fără libertate de expresie.

De cealaltă parte, în societățile simțitor etatizate, se produce o marginalizare a individului în detrimentul statului, creativitatea individuală sucombă în fața celei colective. Libertatea este esențială pentru a lăsa loc imprevizibilului și neprevăzutului (creația este clar ceva imprevizibil) faptul ca oamenii nu sunt atât de înțelepți încât să vadă și să prevadă adevărul conduce clar spre ipoteza ca oamenii nu pot fi dirijați de o mână de cetățeni. Tot aici, demistificarea individului este produsă și de structurile complexe propuse de stat (birocrăția). Statul, dacă își urmărește demersul teleologic și anume cel de asigurarea democrației, va trebui să renunțe la programele de asistență socială. În viziunea ultraliberalilor, *limitarea acțiunii statului e într-un perfect acord cu progresul societății.*

A vorbi despre relația care ar trebui să fie între individ și stat coincide de fapt cu reconsiderarea contractului social pe care îl propune fiecare guvernare.

Pentru actualitatea și realitatea demersului propus e necesară introducerea unui nou parametru și anume societatea în tranziție. Acest tip de societate suferă *un proces de transformare fundamental atât la nivelul valorilor cât și la nivelele economic, social, politic*. Specificul societății creează și un specific de guvernare. Această aserțiune ne spune că nu există două guvernări identice și în consecință nu se poate crea o rețetă universală pentru actul de conducere al unei societăți. Trebuie atribuit un rol semnificativ mentalităților deoarece, o relansare economică are la bază și conștiința a cetățeanului (spre exemplu relansarea Germaniei la scurt timp după al II-lea război mondial).

Prin *maximizarea libertății înțeleg extinderea orizontului de proprietate*. Maximizarea libertății este cerută de argumente formulate atât în teorie cât și în practică.

Libertate și progres. Maximizarea libertății conduce la progresul intelectual și cultural. Dacă privim scara umanității într-un sens evolutiv atunci vedem că progresul este produs de individ și nu de către colectivitate. Actul de creație sau de educație este unul individual și nu unul colectiv. Încurajarea individualismului (în sensul lui pozitiv) conduce la progresul unei societăți în formare. Progresul tehnic, educației, cultural se realizează doar într-un cadru care asigură individului libertatea necesară, pentru manifestarea propriilor capacități și abilități. Liberalismul asigură nu numai cadrul teoretic ci și unul practic pentru manifestarea

LIBERTATE ȘI LIBERALISM

avantajelor individualismului. Cei care trăiesc în sistemele democratico-liberale se află într-o permanentă agitație și mișcare mînați de nevoia de a descoperi ceva nou, care să le îmbunătățească viața. Maximizarea libertății este cerută de un individ care simte că are nevoie de un spațiu mai larg pentru desfășurarea unor activități dezirabile.

Libertate și realitate economică. Este greu de vorbit astăzi de gradul de realitate al unei doctrine politice fără o amănunțită analiză economică. De aceea, este imperios necesar de introdus argumentul economic ca unul dintre principalii artizani în validarea gradului de aplicabilitate al unei doctrine. Până nu demult, statului i se acordau sarcini multiple deoarece, mentalitatea individului nu era pregătită pentru o mai mare responsabilitate. În plus, nici economia nu era pregătită pentru acest pas. Totuși marea turnură în economie a fost la sfârșitul anilor 70. Etatiștii, puternic susținuți la nivel teoretic de intervenționismul lui Keynes au pierdut înfrun-tarea cu libertarienii ce pledau pentru monetarismul lui Friedman. Până la începutul anilor 80, *“experiența ne arăta că în multe economii de piață inflația și șomajul erau invers corelate. Aceasta înseamnă că un șomaj mai scăzut poate fi cumpărat cu o inflație mai ridicată”*ⁱⁱ. Cu alte cuvinte, prin stimularea cererii agregate, guvernul poate reduce șomajul cu costul unei inflații mai mari (relația este cunoscută sub denumirea de curba Philips). Între anii 70-80 relația exprimată de curba Philips dispare. Atât inflația cât și șomajul cresc. Acest fenomen este numit “stagflație”. Acum lucrurile par a fi clare că inflația persistentă crează

anticiparea unei situații similare. Astfel intervenționismul statului în economie pierde cel mai puternic aliat: protecția socială. În plus între inflația duce la creșterea prețului care implică scăderea puterii de cumpărare a consumatorului și implicit la deprecierea nivelului de trai (raționament făcut în condițiile în care ceilalți parametri economici sunt constanți).

Realitatea anilor ce au urmat a fost de partea lui Friedman. Dacă Keynes a văzut soluția în reducerea șomajului-intervenția statului prin cheltuieli bugetare masive⇒cererea de consum se mărește⇒expansiune economică⇒ocuparea forței de muncă, adică scăderea șomajului, raționament numit *deficit spending*-Friedman a propus reducerea cheltuielilor de stat și politică de creștere a profiturilor. Acest conflict ideologic între Keynes și Friedman a afirmat că problema fundamentală a unei economii nu este șomajul, ci profitabilitatea sectoarelor economice. Astăzi se observă că țări precum Germania și Franța(în ultimii ani cu un șomaj de pînă la 12%) au asigurat un nivel de bogăție și cel mai confortabil standard de viață pentru cetățenii lor.

*Retragerea maxim posibilă a statului din economie, promovată de Friedman, pentru a da o mai mare libertate agenților economici, devine o necesitate atunci cînd vorbim despre o societate în tranziție. Un stat cu prerogative mai mari "are rost numai într-o țară care a depășit sărăcia și înapoierea tehnică, dispunînd de un surplus al veniturii național ce poate fi redistribuit mai echitabil"*ⁱⁱⁱ.

LIBERTATE ȘI LIBERALISM

O economie, care se vrea performantă într-o societate în tranziție, nu este concentrată asupra șomajului, ci spre crearea unor produse competitive pe piețele internă și externă.

Libertate și educație. *Sunt mulți autori care afirmă că o mai mare libertate (implicit o mai mare responsabilitate) crează un individ mult mai matur. Se afirmă deseori, că individul din societățile liberale este mult mai activ și mult mai civilizată. Înțelegerea liberalismului rezidă în faptul că el promovează o apropiere între individ și cultură, și nu o distanțare: “Or, nu se devine liberal pentru că se crede că economia liberală este mai performantă. Ar însemna să se facă din abundența materială unicul criteriu al acțiunii umane. A fi liberal înseamnă a avea o anumită idee despre ființa umană, capabilă de judecată și avînd dreptul să decidă ceea ce este bun pentru ea (chiar dacă fiecare este invitat să ceară sfatul înțelepților și al experților pentru a nu se înșela în viață). Economia nu este singura activitate a ființelor umane dar prin mijloace economice ele dobîndesc în mod legitim bunurile pe care și le doresc.”^{iv} În același spirit, Cristian Preda afirmă educația liberală ca un motor cultural: “Educația liberală este o educație în spiritul culturii sau care are drept scop cultura. Produsul finit al educației liberale este ființa umană cultivată. Educația liberală este contraponderea culturii de masă, a efectelor corozive ale culturii de masă. Educația liberală este scara pe care trebuie să o urcăm de la democrația de masă la sensul originar. Educația liberală este efortul*

necesar pentru fondarea unei aristocrații în interiorul societății democratice a maselor.”^v

Libertate și conștiință. Individul liberal este înzestrat cu conștiință, cu conștiința propriilor libertăți și responsabilități. Plecând de la aceste condiții, etatismul va suferi minimalizări serioase.

O societate în tranziție are nevoie de un individ activ care să fie sensibil la mișcările (fie în planul mentalităților, fie în plan economic) fulgerătoare din interiorul societății iar individul liberal are aceste caracteristici. Strategia succesului în tranziție este legată de schimbarea mentalității. Schimbarea mentalității pentru a putea fi îndeplinită are ca principală direcție de acțiune atacarea inerțiilor mentale construite într-o societate totalitară. Atacarea conformismului a fost una din principalele izvoare ale liberalismului.

Conștiința individului este garanția adecvării libertății maxime. Conștiința este acel sentiment al responsabilității morale față de propria conduită. Lărgim libertatea în momentul în care avem încredere în conștiința lui de a respecta libertățile altuia. După Adrian Paul Iliescu a fi un liberal înseamnă a avea o idee despre ființa umană, o ființă umană responsabilă. O societate în tranziție are nevoie de un cetățean matur, responsabil care prin libera inițiativă care îi este conferită își aduce aportul la progresul multilateral al societății.

Asocierea liberalismului cu capitalismul sălbatic și cu viciile societății deschise s-a produs deoarece

LIBERTATE ȘI LIBERALISM

”...liberalismul a fost cunoscut in forma simplificata pe care au promovat-o adversarii sai decat in sensul originar.Ea apare ca un discurs mediocru despre valorile terestre,in primul rand despre prosperitate,o masca a exploatarii celor slabi si putini de catre cei bogati si puternici. Liberalismul este o filosofie politică si economică solida care tinteste in libertatea individului si mai putin in exploatare.”

Chestiunea fundamentală care se ridică aici este următoarea:**este individul pregătit pentru maximizarea libertății?** Până acum, individul nu era pregătit pentru o libertate maximală.Conștiința de clasă socială era adânc impregnată în mentalitatea individului.Rezultatele liberei inițiative nu erau cunoscute deoarece nu fusese probată o stare de fapt, de acest gen. Maximizarea libertății este aplicabilă doar într-o societate în care are un grad de educație satisfăcător. În asemenea societăți există o conștiință a responsabilităților asumate în contractului social, care face posibilă locuirea împreună și care ne ferește de dezastre.Individul liberal propus de Hayek în “Constituția libertății” nu are caracteristicile unui cetățean egoist și însingurat, ci a unei ființe care este “condamnat” la participarea în societate: *”conștiința propriei ignoranțe îl face pe individ liber si simultan il determină să trăiască împreună cu semenii”* .

Concluzie. *Într-o societate în tranziție, insurecția vechilor valori se derulează într-un ritm alert. Individul este forțat să ia în considerare și să acționeze într-un spațiu nou, liber. O societate deschisă reconsideră*

individul și-i pune la dispoziție instrumentele pentru a realiza progresul societății. Cel mai important instrument este acordarea unei mai mari libertăți. Statul primește garanțiile, pentru succesul libertății sporite, din partea conștiinței individului. Inerția unei societăți poate fi schimbată prin individ activ și responsabil, un individ educat în spiritul propriei lui libertăți, un individ liberal.

LIBERTATE ȘI LIBERALISM

BIBLIOGRAFIE:

ARNE, Jon Isachsen, *Understanding the Market Economy*, Oxford University Press-1992

BRUCAN, Silviu, *Treptele tranziției spre economia de piață*, Editura Nemira-1999

MAXIM, Sorin-Tudor, *Politologie*, Editura Universității Suceava-1999

MICHEL, Christian, *Libertatea*, Editura ALL-1997

PREDA, Cristian, *Liberalismul*, Editura Nemira-2000

NOTE:

ⁱ Sorin-Tudor Maxim- *Politologie*, Editura Universității Suceava-1999

ⁱⁱ Isachsen Arne Jon, *Understanding the Market Economy*, Oxford University Press, 1992, pag.109

ⁱⁱⁱ Silviu Brucan, *Treptele tranziției spre economia de piață*, Editura Nemira-1999, pag.30

^{iv} Christian Michel, *Libertatea*, Editura ALL-1997, pag.5

^v Cristian Preda, *Liberalismul*, Editura Nemira-2000, pag.178